

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 378/1, донетом на седници одржаној дана 05. фебруара 2026. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Милоша Пржића, мср**, под насловом „Идентитет и алтеритет у италијанским путописима о словенском Балкану и њихова рецепција на 'источним обалама Јадрана'”, урађену под менторским руковођењем др Предрага Мутавцића.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Ана Елаковић Ненадовић

Звање: доцент

Ужа научна област: Неохеленистика

Датум избора у звање: 25. фебруар 2025.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Снежана Милинковић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Италијанистика (италијанска књижевност)

Датум избора у звање: 20. септембар 2017.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Бојан Јовић

Звање: научни саветник

Ужа научна област: Општа књижевност са теоријом књижевност

Датум избора у звање: 27. март 2013.

Установа на којој је запослен: Институт за књижевност и уметност, Београд

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Милош (Борис) Пржић
Датум и место рођења:	29. јануар 1989, Смедерево
Наслов мастер рада:	<i>Naval surface ships and naval submarines: traduzione dei due testi dall'inglese al serbo con commento linguistico</i>
Датум одбране мастер рада:	13. јул 2015.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori, Trieste, Italia
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	традуктологија

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. Пржић, Милош. (2025). Морлакизам као имаголошки експеримент у роману „Младенка Костонога“ Желимира Периша. *Филолошке студије* 23/2 (2025): 171-188. **M52** (https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies/sr_Cyrl/article/view/3044/3433)
2. Пржић, Милош. Б. (2023). „Фикционалност и истинитост у путопису Пут по Далмацији опата Алберта Фортиса“, у: (проф. др Маја Анђелковић, проф. др Мирјана Секулић, одг. ур.) *Савремена проучавања језика и књижевности*. Књига 2, стр. 253 – 259. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. **M45** (<https://drive.google.com/file/d/1-Sq6fCZaNhYP4KUCIqWwKisIjAFXnB2/view>)
3. Пржић, Милош. (2023). Нека размишљања једног Гарибалдијевог војника о српском језику. *Филолошке студије* 21/2 (2023): 166-178. **M52** (https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies/sr_Cyrl/article/view/1976).
4. Пржић, Милош. (2023). „Културна дипломатија у трима путописима о Балкану“, у: (Milena Dragičević Šešić, Raphaela Henze, Ljiljana Rogač Mijatović, ur.) *Kulturna diplomatija i kulturni odnosi, saradnja-raznolikost-dijalog*, стр. 250-260. Београд: Универзитет Уметности – Clío. **M14** (<https://www.arts.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2024/02/CULTURAL-DIPLOMACY-AND-CULTURAL-RELATIONS.pdf>)
5. Јовић, Бојан–Пржић, Милош. (2022). „Заборављени поетички подстицаји – неки примери, улоге и значења (ратних) пловила у италијанском футуризму“, у: (Бојан Јовић, Тијана Тропин, ур.) *Извор: Маргинални и маргинализовани жанрови у књижевности* (зборник радова), стр. 397-418. Београд: Институт за књижевност и уметност. УДК: 821.131.1.02:7.037.3. **M44** (<http://dirikum.org.rs/991/1/marginalni%20zanrovi-397-418.pdf>)
6. Пржић, Милош. (2022). „Осврти на словенски Балкан у италијанској ренесансној књижевности“, у: (Маја Анђелковић, Мирјана Секулић, одг. ур.) XIII научни скуп Младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, књига 2. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, стр. 219-227. УДК: 821.131.1.09"15/16". **M45** (<http://dirikum.org.rs/321/1/Balkan%20u%20italijanskoj%20renesansi.pdf>)
7. Prižić, Miloš. (2021). Il territorio della Penisola balcanica attraverso il prisma della letteratura italiana da Dante all'Ariosto. *Verbum – Analecta Neolatina* XXII/2 (2021): 411–422. ISSN 1588-4309. **M23** (<http://dirikum.org.rs/320/1/38-8-PB.pdf>)

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Идентитет и алтеритет у италијанским путописима о словенском Балкану и њихова рецепција на 'источним обалама Јадрана'

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Два су главна предмета истраживања у докторској тези кандидата Милоша Пржића, мастера. Први је кључан, а тиче се разматрања релативно мало познатог словенског алтеритета међу Италијанима, његовог разумевања и доживљавања, с једне странке, као и његовог довођења у везу са властитим (италијанским) идентитетом тројице аутора који су имали прилику да, у различито време и вођени различитим мотивима, непосредно обиђу, искусе и доживе земље словенског Балкана, с друге. Реч је о делима италијанских путописаца насталим у широком временском распону од три пуна века (XVIII, XIX и XX) – *Пут по Далмацији* (Viaggio in Dalmazia, 1774) Алберта Фортиса (Alberto Fortis), *Гарибалдинци на Дрини 1876* (Serbia: Ricordi e studi slavi, 1877) Ђузепеа Барбантија Бродана (Giuseppe Barbanti Brodano) и *Српски ратови* (Le Guerre Serbe, 1993) Бруна Барилија (Bruno Barilli) – у којима су аутори, сваки на свој начин, изнели приказ низа јединствених културолошких погледа и осврта како на крајеве које су посетили, тако и на људе са којима су остварили личне додире. Свако поменуто дело настало је у неидентичним историјско-политичким и друштвеним контекстима који само у извесној мери утичу на ауторе, док је њихова пажња првенствено усмерена према друштвено-културном миљеу алтеритета у коме су се обрели и са којим настоје да успоставе комуникацију и дијалог. Конфронтација идентитета и алтеритета тако долази до изражаја, у већој или мањој мери, што показује да су аутори путописа преиспитивали свој идентитет путем алтеритета и његових културолошких феномена.

Други предмет истраживања у докторској дисертацији кандидата Милоша Пржића посвећен је питању рецепције наведених путописних дела код нас (на српско-хрватском језичком подручју) као и на одјек њихових запажања и примедба у нашој култури.

Непосредан циљ докторске дисертације сагледава се у оквиру самих резултата насталих током упоређења наведених путописних дела те уочавања како бројних сличности, тако и разлика које су поменути путописци приметили на својим пропутавањима и обиласцима крајева словенског Балкана, било оних близу Јадранског мора и његовог залеђа, било оних у унутрашњости полуострва, на подручју данашње Србије.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Два су стуба теоријског оквира ове дисертације: имагологија и теорија рецепције.

Имаголошким методским поступком тежи се, с једне стране, да се обједине постојеће теорије идентитета и филозофије алтеритета попут онтолошког обрта Марине Симић и цикличних фаза посматрања Другог Цветана Тодорова и да се, са друге, понуди анализа посматрања Другог са књижевнотеоријског аспекта.

Све теорије у вези са проучавањима идентитетско-алтеритетских преплитања пружају одређене могућности анализе корпуса истраживања, али их је немогуће применити у потпуности на корпус путописних текстова. Онтолошки обрт, на пример, изузима епистемологију, без које је немогуће анализирати посматрање Другог уколико је он историјски, географски и културолошки близак народу из кога потиче аутор путописног текста.

Имагологија међутим проучава слике о Другоме у књижевности те се из тог разлога показала као веома погодна основа да би се објединиле друге теорије алтеритета и да би се понудила једна релативно свеобухватна анализа корпуса. Полазећи од поменутих фаза Цветана Тодорова, ова дисертација тежи да докаже како су и имаголошка вредновања Другог која

поставља Данијел Анри Пажо такође посебне фазе упознавања Другог, а што је могуће уколико се примене на путописне текстове написане у различитим историјским периодима а који у жижи интересовања имају исти географски простор. За разлику од поставки Цветана Тодорова, Пажоова вредновања се у овој дисертацији не сагледавају као цикличне фазе, већ превасходно служе као ступњеви у што равноправнијем и целисходнијем вредновању културе Другог, и то не само када је реч о односу и о поређењу са сопственом културом и идентитетом. У дисертацији се анализи алтеритета приступа тако што се најпре издвајају одређени културолошки и етнографски елементи (обичаји, језик, књижевност, религија) у сва три анализирана путописа, да би се затим сагледале истоветности и разлике у погледима у складу са самим историјским контекстом, с једне стране, те појединачним идентитетима аутора, с друге.

Полазна хипотеза ове докторске дисертације јесте да се путописи најчешће налазе у служби читаоцима којима указују на нешто што је различито, каткада суштински дивергентно, у односу на њихову културу и на њихов доживљај властитог идентитета. С друге стране, путописац поседује порив не само да поучи и (донекле) да забави читаоца, него и да му скрене пажњу на оно што би се могло дефинисати као историјски (реални) алтеритет који постоји (или је постојао у неком тренутку у прошлости) паралелно са његовим идентитетом како у времену, тако и у простору. Сваки читалац без веће задршке читава (уноси у) текст путописа властити културни контекст, сагледавајући га двојачко, кроз призму властитог знања, и кроз призму сопственог искуства. У том погледу читалац увек учи и сазнаје нешто ново од путописца, мада је тачна чињеница да читалац може доћи и у отворено неслагање са путописцем, са његовим изнетим погледима, ставовима, примедбама. Ово се посебно сагледава на нивоу рецепције и превода путописног дела управо на језику народа ког је путописац обишао. У таквом случају читалац свој властити идентитет сагледава и нужно преиспитује из угла алтеритета, посебно када су у питању елементи културе који су како за аутора путописа, тако и за преводиоца увек дискутабилни сегменти, посебно када је реч о начину њиховог приближавања, тумачења и објашњења, с једне стране, те проналажењу одговарајућег преводног еквивалента, било да је реч о култури идентитета, било алтеритета, с друге. Не само да идеални читалац превода није идеални читалац оригинала, већ оно што је за читаоца оригинала алтеритет то је идентитет за читаоца превода. Овакав приступ уводи још две релације алтерирања: између аутора и преводиоца и између читаоца оригинала и читаоца превода, на шта је кандидат, тамо где је постојало оправдање, анализом примера јасно указао. Чињеница је да је рецепција Фортисовог путописа била веома богата и разуђена, док је код двојице других аутора она била релативно скромна до данас, што указује да све зависи од самог аутора и од тога шта је у своме делу показао или приказао као алтеритет.

Теорија рецепције поставља питање пријема корпуса на подручјима којима се баве аутори анализираних путописа. Теоријски оквир синтетизује основе теорије рецепције, чиме се касније омогућују претпоставке могућих интерпретација од стране читаоца превода. Ова теорија такође допушта анализу досадашње рецепције путописа из корпуса на подручјима којима се баве. Поставља се питање улоге преводиоца, односно у којој мери преводилачко читање и разумевање текста утиче на могућност ограничавања читалачке интерпретације те преношење целовитости ауторске идеје на начин да читалац успешно препозна сопствени идентитет као алтеритет текста и алтеритет у односу на идентитет аутора. Питање које остаје за евентуална даља истраживања тиче се узрочно-последичних веза истраживања текстова унутар културе о којој говоре и квалитета превода датих текстова на језик те културе.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација *Идентитет и алтеритет у италијанским путописима о словенском Балкану и њихова рецепција на 'источним обалама Јадрана'* има 155 компјутерских страница, а њена структура се своди на следећи оквир са поглављима и њиховим одговарајућим потпоглављима који дајемо ниже.

У првом поглављу, „Увод“, кандидат се сажето осврће на разлоге писања докторске дисертације те пружа одговарајућа објашњења полазних хипотеза као и примењену методологију рада.

Друго поглавље насловљено „Теоријски оквир“ садржи три потпоглавља – *Идентитет и алтеритет: релације алтерирања као друштвени и културолошки феномени*; *Имагологија, Теорија рецепције* – кроз која кандидат даје увид у могуће методе и начине анализе идентитета и алтеритета, уводећи имагологију као један од главних, ако не и најважнијих, методолошких праваца мултидисциплинарног истраживања који настоји да обједини различите теоријско-прагматичне и културолошке приступе проучавању идентитета и алтеритета. У овом приступу се кандидат осврће и на књижевнотеоријску анализу комплексних идентитетско-алтеритетских питања. У оквиру последњег потпоглавља кандидат настоји да покаже на који начин се теорија рецепције уз имагологију може применити на анализу путописних текстова.

Треће поглавље, „Земља путописаца и земља путописања: европски путници на Балкану са посебним освртом на Италијане“ пружа кратак осврт на смисао значења путовања за Италијане, док потпоглавље *Балкан: земља путописања* синоптички и прегледно, историјски и хронолошки пре свега, показује колико су Италијани у претходним вековима били директно упућени на Балкан те колико је овај географски регион био од посебне важности за њих.

Наредно поглавље, „Путописи из корпуса истраживања и њихови аутори“, садржи једанаест потпоглавља, при чему се:

а) пет потпоглавља односе на путопис Алберта Фортиса:

Алберто Фортис, живот и дела;

О путопису Пут по Далмацији;

Морлаци и дихотомија морлакизма као идентитетско-алтеритетска окосница Фортисовог путописа;

Историјско-политичка контекстуализација Фортисовог путописа;

Друго Фортисово путовање у Далмацију, настанак Пута по Далмацији;

б) четири потпоглавља на путопис Ђузепеа Брабантија:

Ђузепе Брабанти Бродано, живот и дела;

О путопису Гарибалдинци на Дрини 1876;

Историјско-политичка контекстуализација Брабантијевог путописа;

Брабантијево путовање, настанак путописа;

в) два потпоглавља на путопис Бруна Барилија:

Бруно Барили: живот и дела

О путопису Српски ратови.

У следећем поглављу, које чини окосницу ове докторске дисертације, будући да представља анализу корпуса, под насловом „Идентитет и алтеритет у трима путописима“, кроз читав низ одговарајућих потпоглавља - њих је укупно 17, а то су:

Осврти путописаца на историју;

Фортисови хајдуци, Срби као ратнички народ;

Гостољубље и однос према себи и другима;

Гастрономија;

Родни односи, сексуалност, брак, трудноћа, рађање;

Музика и плес;

Религија;

Сујеверје и „варварство“;

Језик Морлака и Срба;

Топонимија;

Ономастика;

Народна ношња;

Привреда, економија, друштвена хијерархија;

*Архитектура и култура;
Размишљања о другим народима;
Књижевност;
Резиме,*

кандидат пружа детаљну и прегледну анализу разматраних путописних текстова тиме што је усмерио пажњу на неке од друштвено-историјских и културолошких појава које су путописци унели у своја дела а преко којих су описали своје контекстуалне доживљаје алтеритета.

Посебно поглавље у дисертацији насловљено је „Прилози уз путописе“, састоји се од четири краћа потпоглавља:

*Хасанагиница и песма о порођају;
Путопис Антуна Вранчића;
Брабантијеви осврти на српску историју и књижевност;
Емирал*

а има задатак да употпуни претходно дату културолошку и имаголошку слику о алтеритету „с оне стране Јадрана“.

Наредно поглавље „Рецепција путописа на 'источним обалама Јадрана'“ разматра појединачне рецепције путописа из корпуса истраживања. Започиње потпоглављем *Рецепција путописа Пут по Далмацији опата Алберта Фортиса источно од Јадрана - Истраживања Фортисовог путописа – Увод*, а наставља се следећим потпоглављима:

*Од Ивана Ловрића до интегралног превода Фортисовог путописа;
Рецепција Фортисовог путописа након појаве интегралног превода;
Резиме;*

Превод Пута по Далмацији: рецепција, идентитет, алтеритет.

Следеће поглавље носи наслов „Рецепција путописа Гарибалдинци на Дрини 1876. источно од Јадрана – Истраживања Барбантијевог путописа“, у оквиру кога се налази потпоглавље *Превод путописа Гарибалдинци на Дрини 1876. рецепција, идентитет, алтеритет.*

Одмах за њиме следи поглавље „Рецепција путописа Српски ратови источно од Јадрана – Истраживања Барилијевог путописа“ са потпоглављем *Превод путописа Српски ратови: рецепција, идентитет, алтеритет.*

Последње поглавље носи наслов *Закључак.*

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ослањајући се на чињеницу да су „питања идентитета и алтеритета увек међусобно зависна и испреплетена“ (стр. 6), кандидат у разматрању њиховог дефинисања полази најпре од званичних (лексиколошких) тумачења и једног и другог појма што му постаје основица за даље сагледавање односа између њих који види као врсту сагледавања у форми шта то „Други може понудити“ (стр. 7), а што имплицитно захтева да се нужно треба ослободити уврежених мишљења и стереотипа о Другом, с једне стране, и сагледати вредности оног Другог, проникнути у то колико је, у овом случају, балканско словенско Друго исто, слично или различито од италијанског идентитета, с друге. Ослањајући се на теоријске поставке Цветана Тодорова, кандидат указује да идеја о цикличном упознавању култура, односно да њихово поновно откривање, може бити тачно у једну руку, што путописи тројице Италијана доказују, мада је ту пре у питању историјска димензија која, осим што захвата лични ниво интересовања, неминовно задире и у домен (свих савремених) друштвено-политичких кретања. Утицај Италијана на Балкан никада није био прави колонијални што у великој мери објашњава однос Италијана према балканском Другом, али је увек био обележен различитим облицима доминације а, како кандидат наводи мисао Богољуба Шијаковића, „начин представљања Другог одређује онај ко има моћ. Тада је дискурс о другом знање о другом као продужена моћ

над другим“ (стр. 12). Истина је, како пише кандидат (стр. 13), да „стереотипи, тј. имаготипи, уз погрешне представе, настају из етноцентризма и егзотизма, што у имагологију неминовно уводи идентитет“ који, по природи ствари, превазилази оквире и залази како у уметност, тако и у ванкњижевне и књижевне форме, у коју се уврштава и путопис.

Оно што би се могло издвојити као посебан научни допринос докторске дисертације кандидата Милоша Пржића огледа се у примени савремених имаголошких проучавања Другог из једног новог угла која су кренула у другом смеру те уместо да се сагледава преко такозваних циклуса (фаза), у складу са теоријским постулатима Цветана Тодорова, она у својој жижи Другог сагледавају комплексније и свеобухватније, понајпре „захваљујући писаним траговима у виду књижевних текстова који обилују сликама, остављају сведочанство каква је слика постојала у једној култури о некој другој те како се кроз развој појединачног текста или историјски развој мењала од фазе фобије, преко својеврсне фазе маније, да би дошло до изједначавања вредности у облику филије“ (стр. 18). Додатно, за разумевање Другог, а посебно када је реч о путописном тексту, његова рецепција и у средини идентитета и у средини алтеритера преко превода је такође важан сегмент у упознавању и сагледавању Другог, с обзиром на то да „се поставља питање у вези са оним што читалац очекује од самог дела“ (стр. 21). Сваки читалац има право да са текстом води дијалог и да га тумачи на различите начине, према заступницима теорије рецепционистичке критике (Reader's Response Criticism). Због тога „у последње време циљ и намера критике није (или барем не би требало да буде) наметање одређеног читања, онаквог какво критичар/читалац очекује постављајући се за тумача књижевног текста, већ да, са једне стране, читаоцу појасни оно што му евентуално није јасно у оквиру хоризонта очекивања, а да, са друге, проучи како публика чита књижевни текст“ (стр. 23). На питање како се најбоље може разумети Други, кандидат назначава да „човек има потребу за Другим, и да, како кажу имаголози, пишући о Другоме човек, уствари, пише о себи“ (стр. 26), мада се слаже са примедбом Слободанке Пековић (2002: 12) да „долази до размимоилажења искустава када читалац не може да пронађе никакав одговарајући ослонац у своме искуству за оно што му писац нуди“ (стр. 28) а што свакако постаје основица за неразумевање Другог и за појаву стереотипа о њему. Превод путописног дела на језик оног Другог о коме је путописац говорио такође утиче на самог Другог, и то тако што „читалац који долази из културе о којој је реч неће посегнути за једним таквим књижевним текстом да би у њему тражио аутоимагеме, већ ће од текста имати другачија очекивања“ (*ibidem*) која, међутим, подразумевају да је спреман за отворену конфронтацију и са текстом, и с аутором, али и са самим собом, односно са властитим идентитетом.

Релативно је добро и историјски и књижевноуметнички документована страст Италијана према путовањима и откривањима туђих простора, живота и култура – „Италија се с правом може назвати земљом путописаца, будући да је изнедрила многе важне путописце који су откривали свет, путујући на запад и на исток“ (стр. 36) – па у том погледу Балкан није никакав изузетак. Италијански путописци су, како је кандидат прегледно указао на странама 32-36, боравили на Балкану до Алберта Фортиса у више наметах и из различитих повода, оставивши за собом најразличитије записе који су данас јединствена и драгоценна сведочанства о прохујалим временима и догађајима, људима и пределима. Међутим, тек је Алберто Фортис био први који је покушао да проникне у балканско Друго захваљујући, по речима кандидата, „новом поимању Другог, како са спољне стране, тако и у смислу „унутрашњег Другог“. Тај концепт сажет је у термину „морлакизам“, који може сам по себи бити теоријска основа за разматрање бар две релације алтерирања“ (стр. 39). Дихотомија морлакизма је, са једне стране, алтеритет у смислу посматрања Словена из угла прво Млечанина а касније и Европљана у ширем смислу, уз све карактеристике тих Словена, односно Морлака: сујеверје, народне умотворине и томе слично. С друге стране, морлакизам обухвата унутрашњи алтеритет, односно сâм однос према етнониму у оквиру заједнице оних који су тим етнонимом означени. За неке је, на пример, Морлак само православац, док неки тај етноним сматрају погрдним те га не примењују на сопство.

У даљем тексту своје дисертације кандидат се осврнуо на порекло, смисао и значење етнонима Морлак, консултујући њему доступну релевантну лингвистичку литературу, на основу чега се увиђа да су тумачења и значења овог именовања не само сложена, него и

каткада веома опречна, што умногоме замагљује могућност правилног схватања идентитета Морлака. Оно у шта је Фортис сасвим сигуран јесте словенско порекло Морлака и ту тврдњу је поткрепио својим виђењем да свако са знањем морлачког може путовати без већих проблема од Балкана до Владивостока. Фортис, природњак, дубоко је надахнут такозваним „примитивистичким теоријама“ те се због тога „окреће књижевности народа у Далмацији, утолико што је Џон Стјуарт од њега тражио да докаже Макферсонову теорију осифанизма. По овој теорији, која полази од Макферсоновог наводног превода Осифанових песама са језика староседелаца Шкотске, примитивни народи, попут њих, одржали су у својој поезици исконску уметничку вредност, једнаку оној коју имају Хомерови епови. Примере такве „примитивне“ књижевности Фортис је испрва дао записавши и превевши песму о *Милошу Кобилићу и Вуку Бранковићу* (Canto di Milos Cobilich e di Vuko Brancovich)“ (стр. 44). За Фортиса, Морлаци су посебан свет који је настојао да што детаљније истражи, онолико колико му је било могуће, а његов аутентичан запис са пута по Далмацији, како истиче кандидат, „постаје главни оријентир не само путописцима који ће писати о Далмацији и, потом, о Балкану у ширем смислу, већ и свим проучаваоцима најразличитијих концепата, од морлакизма до вампиризма, као и путописне књижевности о нашим крајевима“ (стр. 45).

Брабантијево дело *Гарибалдинци на Дрини 1876.* настало је као плод његових живих интересовања за Србе нарочито после избијања српско-бугарског рата. Брабанти, иначе ватрени борац за правду угњетених и обесправљених, упознаје Београд и Србију као представник Комитета за помоћ жртвама овог рата. Понесен свиме што је на путу до Београда имао прилике да чује и види, посебно језиком коме посвећује велики део путописа, Брабанти је урадио нешто што га у потпуности разликује од Фортиса – приступио је идеализовању алтеритета, тачније речено, његовог једног дела, а то је језик и књижевност Срба, те пишући о њима уносио је властите пројекције „толико да многи подаци нису тачни“ (стр. 50). И Бруно Барили, како примећује кандидат, чије је дело веома касно преведено на српски (1993), био је склон егзалтираним одушевљењима према Србима, а у свој путопис „унео је и личне доживљаје и ставове, анегдоте које је чуо из разговора са људима, као и догађаје у којима је и сам учествовао“ у форми „хронолошки поређаних текстова насталих у време Првог балканског рата 1912, и Првог светског рата 1914. године“ (стр. 51).

У разматрањима односа ова три путописца према алтеритету, кандидат запажа да је Алберто Фортис управо преко синтагме „наше море“ (мислећи на Јадран) недвосмислено истакао властито идентитетско етноцентрично опредељење чиме је подвукао „оно што је научио и прихватио у сопственом културном миљеу“ (стр. 55), а у народу с оне стране Јадране настојао је да пронађе елементе римског наслеђа „постављајући тиме сопствени идентитет као оријентир свом читаоцу“ те „дајући значења моћи и славе етнонимима које описује, Фортис сматра да ови народи себе такође стављају у средиште идентитетско-алтеритетског спектра. Фортис својим Морлацима тако приписује етноцентризам какав они експлицитно не показују нигде у тексту путописа“ (стр. 56). У том погледу ни Брабанти није изузетак, будући да идентитет Карађорђа и Милоша Обреновића у путопису доводи у асоцијативну везу са Цезаром и Брутом чиме недвосмислено „алудира на сопствена искуства, позната италијанском читаоцу“ (*ibidem*) с циљем да лакше разуме замршену политичку ситуацију насталу у Србији после убиства Карађорђа и потоњу нетрпељивост Карађорђевића и Обреновића. За Брабантију и савремена политичка ситуација се показала згодном за успостављање јасне паралеле између једног италијанског идентитета, оличеног у лику Стефана Пелонија, побуњеника, и његовог алтеритетског пандана, Милоша Обреновића – осим овог, Брабанти није дао више ниједан други податак.

Фортис, свестан појаве хајдука и њих као посебног друштвеног феномена, сагледава их у свом путопису, како назначавача кандидат, преко етничког алтеритета, усмеравајући пажњу не толико на њихову ратоборност, колико на њихову моралну страну понашања, искреност и топлину које Млечани „толико злоупотребљавају да се то поверење и та њихова исконска искреност из дана у дан смањује“ те тако нужно „правда окрутност хајдука, чиме руши већ постојећи имаготип Морлака као дивљег разбојника“ (стр. 57). Брабанти слабо наоружане српске сељаке који срчано бране земљу од добро наоружаних Турака упоређује са Спартанцима чиме „приближава алтеритет познатим војничким идентитетима, успостављајући

некакву културну паралелу“ уз навођење Гарибалдијевих речи Черестију како „подржава сваку акцију угњетених, у овом случају, да стресе са себе несрећни јарам јатагана“ (*ibidem*). За Братантија, кнез Милош има свој јасан идентитетски пандан и у Наполеону Бонапарти, и у краљу Виторију Емануелу, будући да је „ловац на дивљач и на жене“. Бруно Барили је сагледао Србе идентитетски као својеврсне „крсташе – они су, „поред Венеције, заслужни што хришћанство није потпуно потпало под утицај ислама. Срби су трпеливи и у рату и у миру, способнији су за рат чак и од вишеструко бројније и опремљеније војске“ (*ibidem*). Због свог моралног и карактерног лика, по Барилију, један такав народ треба географски да се приближи Италији“ чиме разбија стереотип о томе да Срби и Србија припадају искључиво Истоку – како наводи кандидат, можда је мислио, између осталог, и „на приближавање ради угледања, како би уједињена Италија постала узор унификацији Срба и стварању једне пансловенске територије“ (стр. 58). Као ратнике, Барили високо вреднује Србе и њихов однос према ратним заробљеницима што га на свој начин додатно привлачи и везује за њих.

Гостољубље, по чему је Балкан опште познат, део је алтеритетског начина понашања и опхођења према људима и у сва три путописа посебно је истакнут као важан културолошки податак. „Нуђење војника ракијом“, назначавача кандидат, „или позив на ручак мање или више богатих и сиромашних Морлака односно Срба, сцене су које се у сва три путописа могу често срести. Фортис разуме чак и да је то гостољубље срдечно, никако из разлога додворавања, док Барили и Бродано такву особину једноставно прихватају као нешто ново, скоро неочекивано, што треба нагласити читаоцу“ (стр. 59). Фортис је пронашао разлику између властитог идентитета и алтеритета када је реч о личној хигијени те, по кандидату, „различитост се сматра некултурним, недоличним, непримереним у свакодневном понашању. Наиме, колико Морлацима год била оскудна чистоћа, постоје ствари на које би се требало угледати а због којих Морлаци Италијане називају варварима. Ово се, конкретно, односи на чињеницу да чак ни самртници не могу да обављају физиолошке потребе у кући“ (*ibidem*).

Када је реч о гастрономији, Фортис је приметио неколико важних културолошких чињеница: „Морлачка храна се неће свидети људима навиклим на француску кухињу, (...) у кући виљушку има само домаћин. Фортис тврди да је морлачка храна слична татарској (...) Претпоставка се вероватно заснива на свести да је на културу овог народа утицала османлијска, што жели да нагласи читаоцу. Фортис, говорећи о гастрономским навикама Морлака, примећује како они имају аверзију према жабама“ (стр. 60). Бродано је указао на љуту паприку као важан део српске гастрономске понуде те у наставку путописа указује да је настојао да се идентитетски изједначи с алтеритетом те, попут правог српског јунака, конзумира црни лук и љуту ракију (*ibidem*).

И Фортис и Барили указали су на један веома важан социолошки феномен – на „сумњичавост према странцима“ (стр. 61), мада је од посебне важности код Морлака, као и код Срба, такозвана институција „братимљења“. „Код побратимства“, пише кандидат, „Фортис налази алтеритет као огледало сопственог идентитета. Братимљење, у својству културне и обичајне споне, разликује се у односу на еквивалентан обичај какав Фортис познаје у Италији утолико што се код Морлака схвата доста озбиљније и примењује – опет исконски једноставно – у позитивне сврхе“, што, као вид приближавања „и према странцима, тј. прихватање балканског присног ословљавања и приближавање њима, представља другу фазу Тодоровљеве идентификације са другим (...) Кад Фортис тврди да Морлаци нису варварски народ, то је свест да другост, ма колико била различита, није толико ниска, примитивна у односу на свест о себи и о своме месту, улози и значају“ (*ibidem*). Једино је Фортис, и то прилично штуро, указао на један посебан социолошки те културно-психолошки феномен који је одлика алтеритета, а то је крвна освета. Њега је највише занимао онај део који се тиче „ритуала измиривања, у коме починилац злочина долази да моли за опроштај родбину оштећеног. Тиме Фортис постиже архаизацију те, самим тим, мистификује један овакав обичај, чинећи га тако прихватљивијим за венецијанског читаоца“ (стр. 62).

У сагледавању положаја жена у морлачком друштву, Фортис је детаљан у својим запажањима и коментарима. Тако, на пример, „при просидби жена има право да се изјасни ако не жели да се уда. Иако је реч о строгом патријархалном друштву, те премда је ова етнографска белешка успутна, у овом сегменту се показује као алтеритет који је Фортис са изненађењем

окарактерисао као позитиван у односу на млетачко друштво“ (стр. 63). Међутим, у путопис је унео да је улога жене ипак подређена и у сексуалном и у друштвеном погледу, да је помињање жене, чак и у необавезном разговору, „инсинуација на интимност (...), алузија на грех (...) те се овај део византијског наслеђа не осећа као нешто чега је необразован појединац свестан. Али ово остаје као уврежени идентитетски елемент, стран Фортису и његовом читаоцу“ (*ibidem*). Тумачећи грубост као облик раширеног понашања, Фортис је тумачи односом жена према властитој трудноћи (овде се мисли на прародитељски грех) те „сматра да се грубост Морлака развија од рођења детета. Новорођенче се, како наводи, окупа у хладној води, што за последицу има управо пословичну грубост и снагу Морлака“ (*ibidem*). Фортис се није на терену уверио у истинитост гласина о морлачким женама које „доје своју децу страга преко рамена или испод пазуха“ чиме је на свој начин оповргао једну раширену имаготипизацију у виду физичке ненормалности приписане овом алтеритету (стр. 64). За Фортиса, постоји знатна разлика код прве брачне ноћи између Морлака и Украјинаца – ово тврђење није ниједним другим податком поткрепио – а указао је да је морлачка свадба, као друштвени и породични догађај, потпуно различита од свих његових, дакле идентитетских, сазнања о свадби те наводи као посебан обичајно-језички куриозитет неке речи специфичне за свадбарску терминологију: „првинац (parvinaz), барјактар (bariactar), стари сват (stari-svat), девери (diveri) итд“ (стр. 65).

Музици и народним играма као културолошким феноменима Фортис посвећује посебну пажњу, певању (ког је окарактерисао као *urlare*), гуслама и песмама што му је све делимично наликовало на провансалске трубадуре (стр. 66) чиме је успоставио одређену идентитетску блискост која, суштински, никако не одговара датом поређењу. И Бродано указује да су гусле за српску (народну) музику важан инструмент за чије је порекло записао следеће: „Ако је какав љубитељ музике међу крсташима измислио овај инструмент, није тешко да је он као добар хришћанин украо у Светој земљи једне гусле и, по угледу на њих, измислио виолину“ (*ibidem*). За Брабантија и за просечно обавештеног италијанског читаоца ово је био најприближнији и најприхватљивији могући опис дочаравања изгледа гусала, док је његово виђење порекла виолине сасвим погрешно, пошто је указао да је виолина „могла потицати управо из народа о коме у Италији не постоји ни „мала књига““ (*ibidem*). За српску народну игру, коло, пронашао је релативно добру паралелу у плесу званом сартело из области Ромање.

Када је реч о религији, Фортис је приметио да су Морлаци, осим што су подељени на две вероисповести и завађени како конфесионално, тако и сами између себе, посебно православни знатно сиромашнији од Морлака римокатолика. Барилију је запала за око чињеница да су „Срби попустљивији према другим конфесијама“ (стр. 67) што се може протумачити новим историјским околностима и друштвеним променама у односу на период од тренутка када је Венеција загосподарила Далмацијом и када је затекла затечено стање које није желела ни хтела да мења. Бродано је проналазио бројне разлике и сличности када је реч о православним обредима: певање није налик на оно у Сикстинској капели, обреди у цркви налик су на обреде у синагоги, клупе у црквама су много мање уметничке – према речима кандидата, то је „поређење каквим читаоцу приближава алтеритет у смислу несклоности Срба према уметности услед вековног ропства, против кога Бродано поносно ступа у борбу“ (*ibidem*). Броданова одбојност према исламу је у путопису очигледна и у том се погледу идентификује у извеној мери с алтеритетом који, међутим, показује велику културолошку разноврсност и диверсификацију: на српским гробљима, која личе на јеврејска, Срби наричу и упражњавају пагански обичај изношења хране и воћа покојницима (*ibidem*).

О сујеверју пишу Фортис и Бродано, било да је реч о вампирима и вештицама, било о узиђивању човека (што је иначе добро познати балкански мотив). Фортис феномен такозваних „нарикача“ изједначава с оним који је постојао у старом Риму чиме успоставља везу једнакости између алтеритета и познатог идентитета. За Фортиса, Морлаци су, међутим, у културолошком погледу варвари – немају однос према своме наслеђу (овде се мисли на њихову римску културу, будући да их сматра делом западне, римске, цивилизације), а није се похвално изразио у том смислу ни према свештеницима обеју вероисповести. Фортис је у извођењу плесног обреда исцељења после уједа тарантуле код Морлака када жртва пада у транс пронашао идентитетску сличност са плесом на југу Италије (област Апулија, стр. 70).

Језику алтеритета, дакле српском, сва три аутора су посветила одговарајућу пажњу у својим путописима. У приближавању Морлака „свом покровитељу /Стјуарту/, припаднику групе шкотских интелектуалаца који су желели да докажу аутентичност Осијанових песама, Фортис даје речи које звуче слично са енглеским речима“ уз бележење и низа речи „за неке обичаје или предмете непосредно везане уз културу Морлака попут ношње: опанци (le oranche или oranke), назувка и синоним навлакача (navlakaza), а ту су и јапунца, кабаница, капа и калпак, док од оружја помиње нож и ханџар“ (стр. 71). Бродано није имао никаквих сазнања о српском, а када је реч о појединим културолошким појавама, наводи како „„caffè“, на пример, није исто што и „кафана“, премда је функција и намена ових објеката слична“ (*ibidem*). Кандидат примећује да „Барбанти такође користи српске речи за оно што не постоји у Италији, што подсећа на Пажоова имаголошка запажања о језику као чиниоцу племенитости Другог“ (стр. 72). Фортисово убеђење „да многи италијанизми уништавају античку једноставност морлачког језика“ (*ibidem*) производ је његовог сматрања да је италијанска цивилизација, односно италијански идентитет, извршио негативан утицај на језик алтеритета. Сличну примедбу изнео је и Бродано: уништавање језика постала је мода која је ушла у језик. За разлику од њих, како наводи кандидат, Барили се није посебно освртао на језик алтеритета, а оно што је оставио у свом путопису то су реченице у контексту записане (*ibidem*).

Сагледавајући ономастику терена на ком је боравио, Фортис је настојао да сагледа колико је у називима топонима на морлачкој страни остало од старине; другим речима, „страствено тражећи старе записе и све што потиче из што древнијих времена, даје приоритет латинским топонимима бар у односу на млетачке. Покушава да утврди да ли латински топоними долазе од словенских или је етимологија неких од тих топонима управо супротна“ (стр. 74). Неки од топонима које етимолошки разматра су, на пример, Промина, Хвар, Злосело. Бродано, наводи кандидат, некада двојачко приступа у навођењу топонима: тако „користи италијанску варијанту топонима Београд (Belgrado), осим онда када варијанта „Београд“ показује језички алтеритет“ (*ibidem*), а низ топонима које сасвим погрешно етимолошки тумачи чини се „да је баш зато погрешна да би читаоцу Италијану приближила Србе. Не могући да то алтеритетско приближавање оствари аргументовано, он извлачи закључке којима би по аналогiji успео да оформи нову слику Срба у сопственој култури“ (*ibidem*). За разлику од њега, како наводи даље кандидат, Барили је углавном доследан у навођењу српских топонима поред којих у заградама наводи латинско-италијанска именовања.

Једино Фортис и Бродано дају успутне наводе о народној ношњи алтеритета: док први елементе ношње „једноставно своди на описивање или чисто излиставање њихових назива“, Бродано примећује у Београду како постоји „борба старих навика са новом модом“, а на једном месту у своме путопису пружа поређење неких делова српске народне ношње са ношњом жена у Андалузији, „да би онда написао како је видео неколико Срба за које би се могло помислити да су Италијани“ (стр. 77). Још једну паралелу алтеритета с идентитетом Бродано види и у обичају ношења оружја која је, по њему, како истиче кандидат, „навика која се могла наћи и у разним италијанским крајевима и овим покушава да још једном нагласи егзотичност српског народа и навике које су заостале из древних времена“ (*ibidem*).

Оба поменута путописца се само кратко осврћу на затечене економске прилике - „Фортис, на пример, често пише о једноставности обраде земље код Морлака (... и) покаткад предлаже и мере како би се то могло унапредити“, а „дајући италијанске приближне еквиваленте вредносним јединицама новца, Бродано приближава непознати алтеритет ономе што је познато у сопственом економском систему“ (стр. 78).

И Фортис и Бродано, када је реч о култури, сматрају, према ономе што је запазио кандидат, „да цивилизација негативно утиче на исконске вредности једног древног народа“ те да су, по Фортису, „Морлаци веома способни да уче и памте што им се каже“, а рефлексе овога Бродани управо налази у њиховој уметности (стр. 79). Барили пак, пише кандидат, „свестан је и османлијског наслеђа које остаје након вековног утицаја турске културе. Овим наглашавањем подвлачи се алтеритет модификован према доминантној култури и обичајима“ (*ibidem*). За Барилија је важна и следећа културолошка чињеница: „Поред љубазности Срби су и образовани, барем када је реч о вишим класама. Неке обичаје, као што су изношење хлеба и

соли, Барили такође описује као наглашавање алтеритета“ (стр. 80) чиме суптилно конфронтира свој властити идентитет преко сличности и разлика.

Посебно место у сва три путописа имају одређена запажања аутора о постојању такозваних алтеритетима унутар алтеритета на које кандидат аналитички указује (стр. 81-83): у истој мери у којој сами балкански народи сагледавају своје балканске суседе, у таквој мери и суседи балканских народа посматрају њих; на пример, „док Мађари сматрају да Србе треба поробити те да нису цивилизовани, Барили види Албанце као превртљиве и увек спремне да на сваки начин науде Србима“ (стр. 81), „имагеми Рома се потпуно уклапају у слику у „европској ксенофобији“ (...) као о музичарима, крадљивцима, људима који живе у беди али који и поред оскудице упадљиво носе накит“ (стр. 82), док је за Бродана „Јеврејин сачувао своје особине у сваком делу света“ а што „је је уско повезано с имагемом Јеврејина као лукавог трговца“ (стр. 83).

Док Фотис, као што је добро познато, пружа податке о књижевној активности алтеритета у путопису, било народној, као што је Хасанагиница – кандидат истиче да је Фортис био свестан да Морлаци нису Турци, а разлог њеног бележења је највероватније у приказивању „дубине емоција мушких и женских представника једног „примитивног“ народа какву није могао да нађе на терену, али каква уопште није различита од оне познате у његовој култури те култури његовог читаоца, био он енглески гроф или млетачки интелектуалац“ (стр. 88-89) – било уметничкој, попут путописног записа Антуна Вранчића који се налази у *Путу у Далмацију*, према речима кандидата, из намере да Фортис „докаже цивилизацијску вредност словенских народа и пре османлијског утицаја кроз текст који описује период прелаза од културолошке независности ка утицају османлијског наслеђа“ (стр. 90), Барили се разликује у овом приступу. Барили не пружа никакав осврт на српску књижевност, али зато саставља либрето за оперу из једног чина *Емирал* засновану на легенди Албанаца из Македоније која је веома блиска причи о Ромеу и Ђулијети, а у самом поступку дочаравања ликова „Албанаца Барили је прибеглао посезању за појединим српским обичајима што, са једне стране, одаје лажну слику о Другом, а са друге, показује тесну везу са Пажоовом имаголошком поставком мита која се ослања на преношење алтеритета“ (стр. 92).

На странама своје докторске тезе (93-97) кандидат се детаљно осврнуо на најважније ауторе који су разматрали Фортисов путопис, односно на рецепцију његовог дела на српско-хрватском говорном подручју, а посебну пажњу је дао детаљном упоређењу рецепцијских погледа овог дела после објављивања његовог целокупног (интегралног) превода (стр. 98-106). Како кандидат назначавача у одељку Резиме, „рецепција *Пута* обухвата најразличитије области, а та поља проучавања најчешће се поклапају и преплићу“, при чему уочава да постоји опасност да сагледавање Фортисовог алтеритета „кроз призму сопственог наслеђа неке истраживаче доводи у замку постколонијализма. Они заборављају да, као што смо могли видети раније, многи проучаваоци не посматрају Млетачку Републику као колонијалну силу, утолико што је дозволила да се језик, култура и обичаји аутохтоних народа на добијеним територијама одрже“ (стр. 107), при чему закључује да је „парадокс да су се Фортисовим путописом најмање бавили италијанисти, како у Хрватској тако и у Србији, посебно уколико се изузму фортисолози и истраживачи италијанског порекла. Фортисов значај за проучавање наше народне поезије свакако не спада у сферу италијанске филологије, али слаба рецепција унутар ове области отежава проучавање Фортиса другим истраживачима, посебно из угла имагологије и компаративне књижевности“ (стр. 108).

Осврћући се на интегрални превод *Пута по Далмацији*, кандидат је указао на следеће чињенице, а најважније су да:

а) увек постоје „бројни изазови превођења једног оваквог дела, утолико што је потребно пренети алтеритетске релације у превод на језик читаоца који је из угла оригинала припадник културе Другог, оног о коме оригинал говори“ (стр. 109),

б) је „преношење дискурса везаног уз фолклорне, културне и религијске елементе веома битно када је реч о овом путопису“ (110),

в) је у процесу превођења преводилац посегнуо за неким решењима која нису сасвим оправдана, попут замене речи *vampiro* „вукодлаком“, или празника, односно датума одржавања неких скупова,

г) када је реч о Хасанагиници, „приређивач овог издања користио је неку верзију на икавском изговору за коју не даје референцу, или је само настојао да да верзију баладе најближу Фортисовом запису на основу сопственог познавања далматинског дијалекта уз помоћ Фортисових напомена“ (*ibidem*).

Рецепција Бродановог путописа је, према речима кандидата, „веома сиромашна“ и то можда „због произвољности података које износи“ (стр. 112). У наставку је синоптички пружио погледе Љиљане Бањанин на ово Броданијево дело, док је, када је реч о самом делу, кандидат назначио да „путопис обилује многим филолошким размишљањима и референцама на културолошке елементе како Италијана и Срба, као две културе у директној идентитетско-алтеритетској контрапозицији, тако и наслеђа које обе културе поседују“ (стр. 114). Међутим, у преводу на српски запазио је да „преводац на одређеним местима коригује Барбантија ради географске референцијалности (...) чак и по питању културолошких елемената који нису повезани са језиком“, мада „увек тежи да остави све српске речи онако како их је Барбанти записао, давши у загради оригинале“ (стр. 115). Но, преводиочеви напори некада доводе у заблуду самог читаоца превода – такав је пример имена султана Мехмеда II који је дат као Мухамед – па зато „није јасно да ли је ово ауторова или преводиочева грешка, пошто за многе друге Барбантијеве произвољне информације, попут погрешног записивања, постоје напомене“ (стр. 116). Исто тако, „из превода би се могло закључити да је српска народна ношња толико једноставна да је ту једноставност немогуће описати на српском, те преводац прибегава употреби исте речи коју је употребио и аутор у оригиналу“ (*ibidem*), а велику проблематику представљају, између осталог, и сви термини који се тичу православне терминологије преведени на српски – један од флагрантних примера, наводи кандидат, јесте и тај што је преводац женску особу која је певала у римокатоличкој цркви, у оригиналу именована као „ragnochessa“, протумачио као „попадија“ што се никако „не може сматрати добрим преводилачким решењем, утолико што је алтеритет нарушен, јер се на овај начин аутору посредно приписује незнање и нетемељитост коју у оригиналу, барем на овом месту, не показује. Нудећи своје читање преводац ограничава рецепцију превода код компетентног читаоца“ (стр. 117).

Путопис Бруна Барилија је, како назначаваше кандидат, најмање познат на српском говорном подручју а као интегрално издање, додуше без либрета опере *Емирал*, објављен је 1996. године, односно 2014. Пре свега, треба рећи да, иако је „за разлику од Фортиса и Бродана, Барилију српска култура познатија“ (стр. 120), два превода овог дела се знатно разликују у толикој мери да ће се, по речима кандидата, „исти читалац с правом запитати ко су ‚валачки резервисти‘ за које никада није чуо – нити је могао чути, или какве су биле оновремене пушке када је вино могло да се сипа у кундаке“ што значи да „замерке везане уз превод на први поглед не морају имати везе са приказивањем алтеритета. Због тога овде ваља подсетити да се, по теорији рецепције, алтеритет јавља и на релацији између читаоца и књижевног дела, где само дело представља другост у односу на читаоца“ (стр. 121). На наредним страницама (122-123) кандидат је указао на низ мањкавости обају превода Барилијевог путописа који умногоме умањују не само његову суштину, него и утичу на његов пријем и правилно разумевање.

У закључном разматрању кандидат Милош Пржић истиче да „алтеритет ипак обогаћује идентитет, омогућујући му да се огледа у сопству Другог, оног који је изложен имаготипији, оном ко је, само зато што је Други, најчешће инфериоран. Због његове другости непосредно му се, након остваривања културолошког контакта, приписују разна својства која нису карактеристична за сопство онога ко те имаготипе поставља, закључци се доносе напречац“ (стр. 124) и примећује да „ови путописи нису анализирани са аспекта заједничких и различитих наслеђа сопствене културе и културе“ (стр. 125) те да постојање егзотизма у начину сликања Другог у наведеним путописима чини да „се алтеритетска дистанца која Другог, и поред набројаних заједничких елемената сопствене културе и различитих али позитивних елемената којих у сопственој култури нема, враћа на место“ (стр. 126). Такође, не може се занемарити ни идеолошка компонента која се, на пример, код Бродана види у тези да цивилизација садржи уништитељску природу а што је јасно „политички обојено“, како подвлачи кандидат, а код Фортиса у страху од хајдука (*ibidem*). Без обзира на могуће начине приступа и тумачења ових

путописа, чињеница је да, по речима кандидата, код сваког путописца „постоји велика симпатија према народу који су посетили“ (стр. 127): код Фортиса је то још подигнуто на вишу лествицу – постојање алтеритета који има „урођене исконске вредности за каквим други трагају у својој древној историји или беспућима непроверљиве епске књижевности постоји ,на кућном прагу’, аутохтон је и да га зато треба упознати и проучити“ (*ibidem*). У тим настојањима и „Бродано Брабанти консултује доступну литературу, колико год она била ирелевантна, и пише путопис коме ће приложити додатке у виду есеја о народу о коме још треба учити. А Барили, на крају, асимилије Другог у смислу да је и он умногоме припадник његовог сопственог идентитета, јер као и његов народ припада европској породици“ (стр. 128).

Рецепција ових путописа, по кандидату, као и сваког другог преведеног дела у култури Другог „оставља још неколике нерешене проблеме“ (*ibidem*), попут њиховог идеолошког читања. Кандидат назначав да „тамо где је рецепција снажнија и систематичнија, као што је то случај када је у питању Фортис и његова рецепција у Југославији до њеног распада па и у Србији и Хрватској касније, превод је кудикамо квалитетнији и боље примљен. Када је рецепција слабија, међутим, превод је лошији, премда умногоме успева да пренесе већи део имаготипије књижевног текста“ (стр. 129).

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **„Идентитет и алтеритет у италијанским путописима о словенском Балкану и њихова рецепција на 'источним обалама Јадрана'“** аутора **Милоша Пржића, мср**, констатовано је да утврђено подударење текста износи 4%.

Овај степен подударности последица је цитата као и већ објављених библиографских јединица коришћених током израде дисертације, општих места и података као и претходно публикованих резултата докторандових истраживања, а који су проистекли из његове дисертације, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација **„Идентитет и алтеритет у италијанским путописима о словенском Балкану и њихова рецепција на 'источним обалама Јадрана'“** кандидата **Милоша Пржића, мср**, оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом **„Идентитет и алтеритет у италијанским путописима о словенском Балкану и њихова рецепција на 'источним обалама Јадрана'“**, коју је урадио кандидат **Милош Пржић, мср**. под менторством др Предрага Мутавџића и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Ана Елаковић Ненадовић
председник Комисије

2. _____
др Снежана Милинковић
члан Комисије

3. _____
др Бојан Јовић
члан Комисије